

LEIDERSCHAP VANUIT DE OORSPRONG

We hebben ervoor gekozen bij bijbelcitaten geen vermelding te maken van de gebruikte bijbelvertaling. De meeste citaten zijn genomen uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV).

LEIDERSCHAP VANUIT DE OORSPRONG

Copyright © 2021 Henk Stoorvogel & Uitgeverij Gideon

Auteur: Henk Stoorvogel

Omslagontwerp: Arjen Niezen, cartoonsenzo.nl

Vormgeving: Coco Bookmedia, Amersfoort

Jaar van uitgave: juli 2021

Uitgave: Uitgeverij Gideon, Hoornaar, Nederland

ISBN: 978-90-5999-194-1

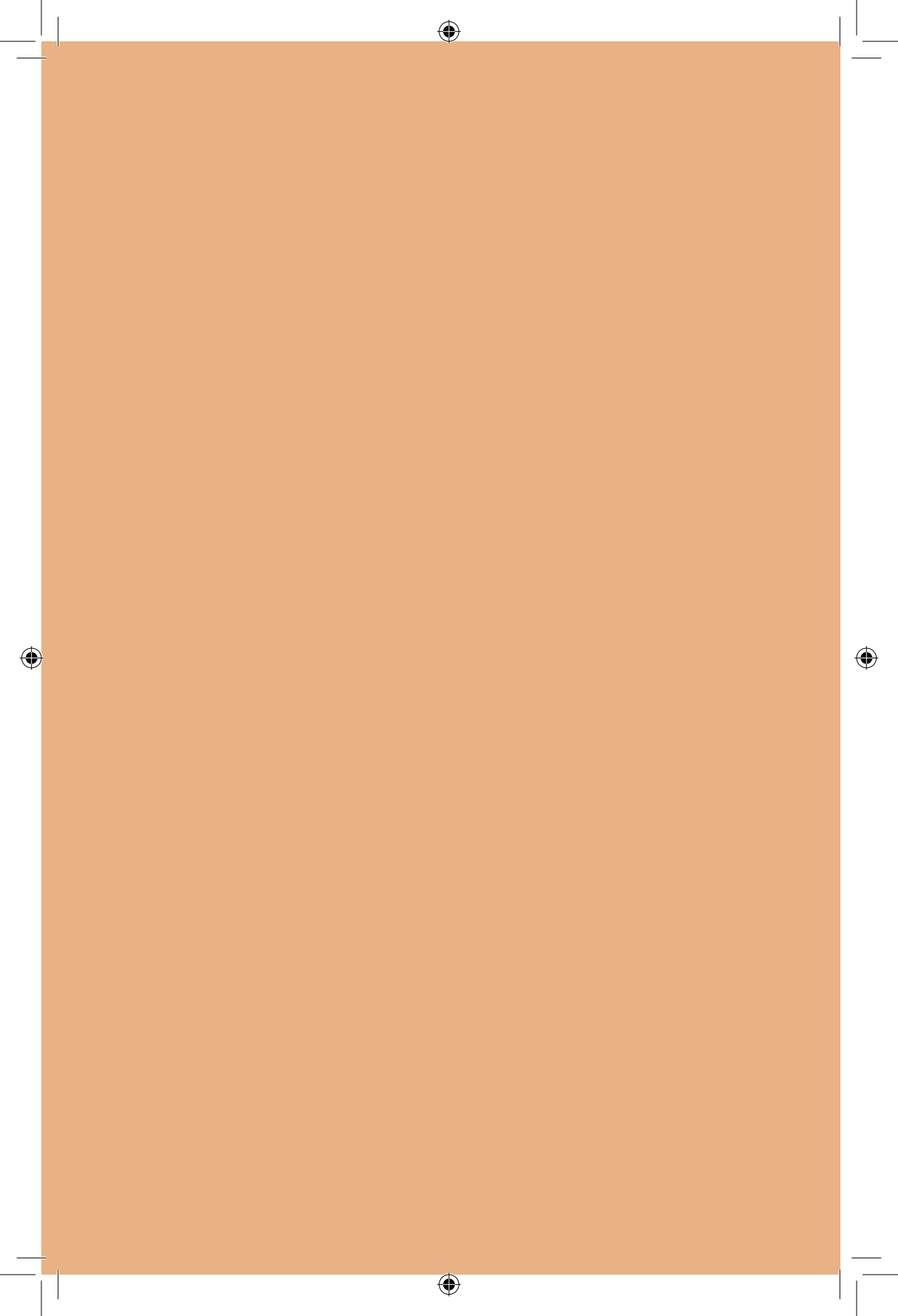
NUR: 808, 707

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een databank, of doorgegeven in welke vorm of op welke wijze dan ook – elektronisch, mechanisch, gekopieerd, gescand of op enige andere wijze – behalve voor korte citaten in recensies of artikelen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means – electronic, mechanical, photocopy, recording, scanning, or other – except for brief quotations in critical reviews or articles, without the prior written permission of the publisher.

INHOUD

Voorwoord	9
Deel 1: Leiderschap vanuit de oorsprong	17
1 Een grotere versie van de realiteit (Schepping, Adam en Eva, zondeval)	19
2 Diepe drijfveren (Kaïn en Abel)	49
3 Het vermogen tot verzet (Noach)	71
4 Grenzen en hun grenzen (De torenbouw van Babel)	85
Deel 2: Patronen van Patriarchen	105
5 Het aangaan van de reis (Abraham)	107
6 De kunst van vredestitichten (Izak)	123
7 Reizen naar het licht (Jakob)	139
8 Verzoend met je verleden (Jozef)	155
Nawoord	175
Over de auteur	179

VOORWOORD

Dit is een boek over leiderschap vanuit de oorsprong. Dit boek is OERRR. Vanuit de oudste verhalen uit de Bijbel neem ik je mee naar de fundamente van de kijk op het leven en leiderschap. Daarbij dalen we af naar de kern van de kern en worden we keer op keer geconfronteerd met onszelf en de wijze waarop we ons leiderschap invullen. Het oerverhaal over leiderschap is een verhaal van grandeur en creativiteit, van diepe menselijkheid en genadevolle Godheid, van tragisch falen en groots zegevieren. Maar boven alles is het een verhaal van een reis. Leiderschap is zo multidimensionaal als het leven zelf. Geen enkele leider is ooit uitgeleerd. We kunnen stappen zetten, ons denken scherpen, veranderen, en tegelijk blijven we altijd student.

Door de jaren heen heb ik heel wat boeken geschreven, over bijbelse figuren, persoonlijke ontwikkeling en – recenter – over spreekvaardigheid. En hoewel leiderschap als een rode draad heen liep door alles wat ik deed heb ik het nooit aangedurfd daar een boek over te schrijven. Aan de ene kant omdat dit een thema is dat in mijn beleving een zekere rijpheid vraagt van de schrijver. Ik zou niet willen schrijven over leiderschap, als ik niet zelf door de vuurproef van de uitdagingen, crises en diepten van leiderschap was gegaan. Aan de andere kant zijn er al bibliotheken vol geschreven over leiderschap. Wat heb ik daaraan toe te voegen?

Ik ben nu 43 jaar. Dat betekent dat ik in ‘de tweede helft’ van mijn leven zit. En wat ik heb gemerkt is dat ik vanaf mijn veertigste daadwerkelijk in een nieuwe fase van mijn leven ben gekomen. Waar ik

LEIDERSCHAP VANUIT DE OORSPRONG

vóór mijn veertigste vooral gefocust was op het *opbouwen* van organisaties en bewegingen, is er nu een verlangen om *door te geven* wat ik door de jaren heen heb geleerd. Daarbij ben ik me ervan bewust dat dit boek waarschijnlijk een stuk beter was geweest als ik het pas over tien jaar had geschreven. Aan de andere kant, mijn innerlijk reservoir over het denken over leiderschap was de afgelopen jaren zodanig gevuld, dat ik dit boek nu wel móest schrijven.

Dit is een boek *over* leiderschap, geschreven vanuit de realiteit *van* leiderschap. Zolang ik mij kan herinneren lopen twee sporen door mijn leven: spreekvaardigheid en leiderschap. Als tiener voerde ik de groep 'Doelbewust en Trefzeker' aan, een clubje waarmee we hutten bouwden en avonturen beleefden in de bossen bij Beetsterzwaag. En vandaar ging het verder. Op mijn vijftiende richtte ik een officiële volleybalvereniging op, compleet met trainers, teams en competitiedeelname. Tijdens mijn studententijd combineerde ik twee studies met het voorzitterschap van een studentenvereniging en de opstart van Athletes in Action in Nederland. Voordat ik het wist hadden we bijna vijftig medewerkers en reisden we jaarlijks met duizenden sporters de wereld over om jongeren sportclinics te geven en uit te delen van onze liefde voor Jezus. Athletes in Action werd gevolgd door voorgangerschap, waaronder vijftien jaar in de VEZ in Zwolle. En in 2008 richtte ik met drie vrienden de 4^e Muskietier (4M) op, een mannenbeweging die vooral bekend staat om de karakterweekenden. Vanuit 4M ontstonden vervolgens de vrouwenbeweging Arise, de ondernemersbeweging 4LIFE en de gerechtigheidsbeweging van de Muskathlon. En dat alles met een wereldwijde dekking, van Zuid-Afrika tot Noorwegen en van Canada tot Australië.

In de jaren die achter me liggen ben ik altijd een ondernemende voorganger geweest. Ik genoot van het betreden van nieuw land. De woorden van Robert Frost zijn mij op het lijf geschreven:

*Twee wegen scheidten in het woud, en ik –
ik nam de weg die het minst bewandeld werd
en dat maakte een wereld van verschil.*

In 2020 heb ik afscheid genomen van mijn voorgangerschap in de VEZ. Na vijftien jaar dienst in de VEZ voelde ik dat de tijd gekomen was om nieuwe wegen te bewandelen. De komende jaren wil ik me richten op het doorgeven van de kennis en wijsheid die ik heb verkregen op het gebied van leiderschap en spreekvaardigheid.

Vanuit de School voor Spreekvaardigheid wil ik professionals trainen in de kunst van het spreken, en vanuit het Sermon Movement Center wil ik sprekers binnen de kerkelijke context helpen de impact van hun preken te vergroten. En op het gebied van leiderschap train en begeleid ik ondernemers, voorgangers en teams van grote en kleine organisaties. Ik zie mezelf nu meer als een voorganger die onderneemt. In mijn hart zal altijd de verwondering over en liefde voor het Woord blijven, altijd zal ik God blijven dienen, op de werkvloer en de kerkvloer. Mijn ondernemende kant zal daarin de komende jaren wat meer ruimte krijgen.

Bovenstaande schrijf ik niet om mezelf op de borst te kloppen, maar om duidelijk te maken dat alles wat ik in dit boek schrijf over leiderschap, persoonlijk doorleefd en doorworsteld is. Ik ben geen consultant die veel onderzoek heeft gedaan naar leiderschap en daarvan de bevindingen met anderen deelt. Ik ben een leider die over leiderschap schrijft.

Dit is een boek over leiderschap, dat is ontstaan vanuit de oudste verhalen uit de geschiedenis van de mensheid én de weerbarstige werkelijkheid van leiderschap en ondernemerschap. Ik heb zo'n beetje elke fout gemaakt die je als leider maar kunt maken. Soms heb ik mensen te snel te veel vertrouwen gegeven en soms te weinig. Soms ben ik te ongeduldig geweest en soms te afwachtend. Soms ben ik te royaal geweest en soms te krenterig. Meestal ben ik te druk geweest en bijna nooit te rustig...

Maar bij alles wat er gebeurde heb ik steeds geprobeerd om goed op te letten. Om ervan te leren. Ik heb dagboeken vol geschreven en talloze uren gereflecteerd. Ik heb mensen gevraagd om in mijn leven te spreken en coachingstrajecten gevolgd. Ik heb mezelf in kloosters teruggetrokken en conferenties over leiderschap bezocht. Ik heb alles gedaan wat ik dacht dat ik moest doen om te groeien als persoon en te groeien als leider.

Leiderschap vanuit de oorsprong

Mijn opzet met dit boek is om jou het beste denken over leiderschap mee te geven dat ik zelf tijdens mijn lange reis als leider ben tegengekomen. En het frappante is: over dit denken zijn maar heel weinig boeken verschenen. De meeste leiderschapsboeken zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek of op een bepaalde trainingsmethode. In dit boek wil ik met je afdalen naar de oorsprong van het denken over het leven en leiderschap. Ik wil je meenemen naar het eerste boek van de Bijbel, naar Genesis. Daar komen we namelijk de eerste verhalen tegen die vertellen over het doel van de mens op aarde, de eerste verhalen die ons meenemen in de ervaringen van de eerste grote leiders uit de geschiedenis van de mensheid. Genesis verhaalt over de oorsprong van het leven, de oorsprong van ons mens-zijn, de oorsprong van leiderschap.

Het is goed om je voordeel te doen met alle literatuur over leiderschap, op het gebied van vaardigheden, theorieën van organisatieontwikkeling en teamwerk. Maar persoonlijk ben ik ervan overtuigd dat het voor iedere leider ook van fundamenteel belang is om vertrouwd te raken met het denken over leiderschap vanuit het perspectief van de oorsprong. Leiderschap vanuit de oorsprong zal je helpen dieptelagen van je mens-zijn en leiderschap bloot te leggen. Het denken dat vanuit dit boek tot je komt zal je perspectief op het leven kleuren en jou als leider brengen op een pad van heelheid, verzoening en betekenis.

| *'Ieder mens is een leider.'*

Gaan de verhalen in Genesis eigenlijk wel over leiderschap? Gaan ze niet vooral over 'gewone' mensen? Leiderschapsgoeroe John Maxwell stelt: 'Leiderschap is invloed.' En *ieder mens* heeft zijn of haar eigen cirkel van invloed. Ieder mens is geroepen om een leider te zijn op zijn of haar stukje. Of het nu betekent dat je een leider bent in je persoonlijke levenssfeer, leider van een team in jouw organisatie of kerk, of leider van een multinational of internationale beweging... leiderschap komt voort uit mens-zijn. Vanaf het begin is de mens gepositioneerd als leider, als co-creator met God. Mens-zijn betekent dat je geroepen bent om leiding te geven mét God, om verantwoordelijkheid te nemen over jouw sfeer van invloed en daarin van betekenis te zijn. En omgekeerd geldt ook: door te groeien als leider zul je groeien als mens. Door je de lessen uit dit boek eigen te maken zul je tot bloei komen en ontwikkelen in jouw mens-zijn.

Daarom neem ik je in dit boek mee naar de acht grote verhalen uit Genesis. We bestuderen die steeds door een leiderschapslenzen. Dit boek zal je niet alleen helpen een betere leider te worden, maar ook een mooier mens.

De opbouw van dit boek

Genesis is opgebouwd uit twee delen: de oergeschiedenis (Genesis 1-11) en de geschiedenis van de aartsvaders (Genesis 12-50).

De oergeschiedenis beslaat vier verhalen die vertellen over de schepping van hemel en aarde en het ontstaan en ineenstorten van de eerste beschavingen. De verhalen uit de oergeschiedenis vormen de basis van het joods-christelijke denken over het ontstaan en de bestemming van de mensheid. Als we tot de oorsprong van het denken over leiderschap willen doordringen, kunnen we niet om deze verhalen heen.

LEIDERSCHAP VANUIT DE OORSPRONG

De geschiedenis van de aartsvaders verhaalt over Abraham, Izak, Jakob en Jozef, vier mannen die ieder op hun eigen wijze een stempel hebben gedrukt op de geschiedenis. Abraham bijvoorbeeld, geldt niet alleen als patriarch voor joden en christenen, maar ook voor de moslims. En Jozef was niet alleen een leider binnen zijn familie, maar ook in het Egyptische wereldrijk.

Zowel de oergeschiedenis als de geschiedenis van de aartsvaders bestaat uit vier grote verhalen. In de oergeschiedenis zijn dat:

1. De schepping, met Adam en Eva als centrale figuren, Genesis 1-3;
2. Kaïn en Abel, Genesis 4;
3. Noach, Genesis 6-9;
4. De torenbouw van Babel, Genesis 11.

De geschiedenis van de aartsvaders omvat de verhalen:

1. Abraham, Genesis 12-25;
2. Izak, Genesis 25-28;
3. Jakob, Genesis 25-35;
4. Jozef, Genesis 37-50.

Dit boek volgt qua opbouw de indeling van Genesis. Het boek bestaat uit twee delen, en elk verhaal krijgt één hoofdstuk. Het eerste deel, Leiderschap vanuit de Oorsprong, heeft vier hoofdstukken, gebaseerd op de vier verhalen uit de oergeschiedenis. Het tweede deel, Patronen van Patriarchen, heeft ook vier hoofdstukken, gebaseerd op de vier hoofdpersonen uit Genesis 12-50.

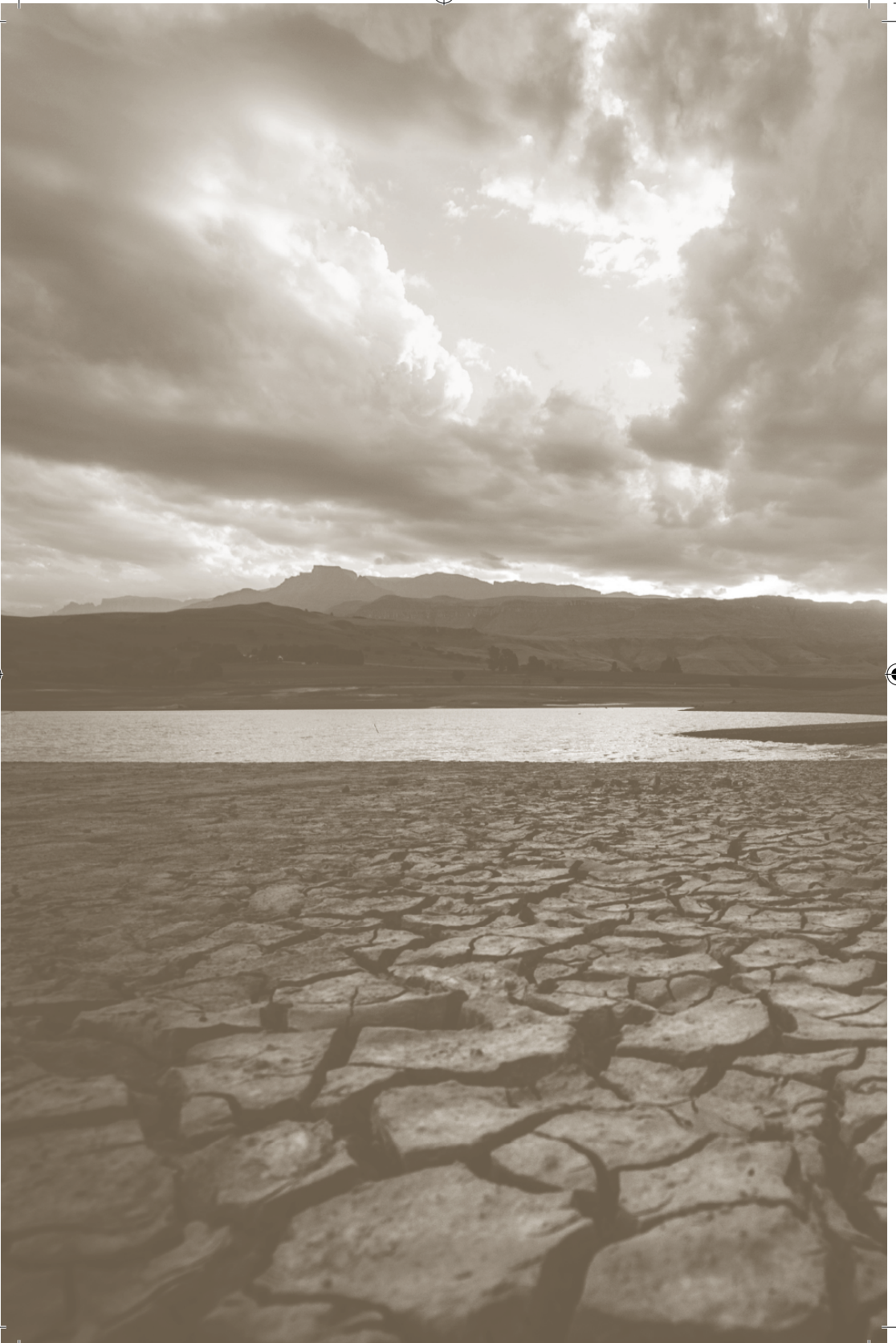
Het boek is dus gebaseerd op verhalen uit het bijbelboek Genesis. Dat betekent dat ik veel zal citeren uit deze verhalen en dat ik een zekere kennis van de bijbelverhalen veronderstel bij mijn lezers. Om het boek het beste tot zijn recht te laten komen, kun je de Bijbel erbij pakken en de betreffende verhalen nog eens doorlezen.

VOORWOORD

Mijn hoop is dat je van dit boek geniet. Dat het je nieuwe inzichten biedt en aan het denken zet. Als wij samen meer gaan leiden vanuit de oorsprong, zal deze wereld een betere plek worden.

Henk Stoorvogel
Zwolle, april 2021

DEEL 1
LEIDERSCHAP
VANUIT DE
OORSPRONG

HOOFDSTUK 1

EEN GROTERE VERSIE VAN DE REALITEIT

De oorsprong van leiderschap vinden we in de eerste hoofdstukken van de Bijbel. In Genesis 1-3 wordt het speelveld van het leiderschap van de mens geschetst. We ontdekken het grote verlangen achter leiderschap, maar ook de immense spanning en kwetsbare gebrokenheid die leiderschap met zich meebrengt.

Het is belangrijk te beseffen dat Genesis 1, 2 en 3 eigenlijk drie verschillende verhalen omvat. Samen vormen de drie verhalen de essentiële bouwstenen voor leiderschap dat recht doet aan de werkelijkheid van onze wereld. Onze neiging als mens is om ons altijd op te sluiten in onze eigen versie van de realiteit. Dat voelt veilig en comfortabel. Het drieluik van het scheppingsverhaal daagt ons uit om onze versie van de realiteit op te rekken en vertrouwd te raken met een grotere versie van de werkelijkheid. Op fascinerende wijze voeren Genesis 1, 2 en 3 ons mee in het kosmische drama dat de achtergrond en basis vormt voor al ons leidinggeven.

Het speelveld van leiderschap bestaat uit drie dimensies. Genesis 1:1-2:3 geeft de eerste versie van het scheppingsverhaal weer en toont een symfonie van scheppingskracht. Genesis 2:4-25 geeft een tweede versie van het scheppingsverhaal en voert ons mee in een dynamisch krachtenveld. Genesis 3 ten slotte laat zien hoe de schepping stuk gaat. Elk van deze drie verhalen is even waar. Maar

wanneer we kijken naar de gemiddelde leider, dan heeft vrijwel iedere leider een natuurlijke voorkeur voor een van de drie verhalen als dominante factor in zijn of haar werkelijkheid. Dit hoofdstuk helpt je om het héle speelveld van leiderschap te verkennen en jouw leiderschap ‘ronder’ te maken, zodat je beter recht doet aan jouw hart, jouw organisatie en de mensen om je heen.

1.1 Genesis 1: Symfonie van scheppingskracht

Het eerste hoofdstuk van de Bijbel ontvouwt het kosmische scheppingswerk van God. Op plechtstatige wijze voeren de verzen ons mee in een symfonie van scheppingskracht, waarbij keer op keer het refrein klinkt:

En God zag dat het goed was. En het was avond en het was morgen... de derde dag. En God sprak.

De schepping is ontstaan vanuit het spreken van God en Hij creëert daarin orde. Alles klopt en is goed. Dat blijkt niet alleen uit de kwaliteit van alles wat God maakt (‘En zie, het was goed’), maar ook uit de wijze waarop het hoofdstuk is vormgegeven. De manier waarop het verhaal van Genesis 1 opent en afsluit is kunstig. Het scheppen uit het eerste vers wordt herhaald in het laatste vers: *Het scheppen uit het eerste vers wordt herhaald in het laatste vers: de schrijver voert ons mee van toen God begon te scheppen in Genesis 1:1 naar het moment waarop hij geschapen heeft in Genesis 2:3.* De cyclus is rond. Het werk is af.

Het scheppingsverhaal in Genesis 1:1-2:3 haalt alles uit de kast om ons als lezer te laten weten en voelen: God heeft alles kloppend gemaakt. Alles was volmaakt. De schepping is voltooid in zeven dagen, waarbij zeven het getal is van de volheid. De schepping was niet alleen perfect, maar werd ook perfect uitgevoerd.

Genesis 1:1-2:3 leest als een symfonie. Het is een statige weergave van het scheppingswerk van God. Van dag één naar dag twee,

naar dag drie. God spreekt en het is er, en alles is goed. De tekst is ritmisch, met veel herhalingen in woorden en zinsneden. 'God sprak...' 'Het was avond en het was morgen.' 'Het was goed.' Voor onze ogen ontvouwt zich een choreografie zonder weerga, en we zijn getuige van de indeling, vorming en schepping van de hemel en de aarde zoals we die kennen, met alles wat daarop leeft.

Scheppingskracht is scheidingskracht

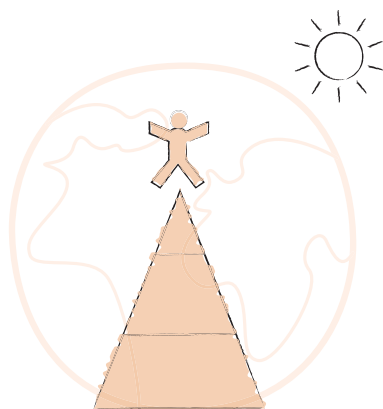
Voor God bestaat scheppen voor een groot deel uit ordenen, zoals ook een groot deel van leiderschap bestaat uit de vaardigheid te kunnen ordenen. Het lijkt wel alsof de hele schepping uit tegenstellingen bestaat. Op de eerste dag scheidt God het licht van de duisternis. Op de tweede dag scheidt God de hemel van de aarde. Op de derde dag scheidt God de zee van het land en planten van bomen. En zo gaat het door. Alles wordt geordend in tegenpolen. Er is licht en duisternis, dag en nacht, hemel en aarde, zee en land, zon en maan. Er zijn planten en bomen, vogels en vissen, wilde dieren en vee, dieren en mensen, man en vrouw. De eerste vier scheppingsdagen is het leidende werkwoord in het handelen van God: 'scheiden'. Je zou kunnen zeggen, zoals elke kunstenaar weet: 'scheppen is scheiden'. We stuiten hier meteen op een belangrijke competentie in leiderschap. Leiderschap bestaat voor een groot deel (vier van de zeven dagen!) uit het vermogen te kunnen scheiden: te kunnen onderscheiden waar het op aankomt en scheiding te kunnen aanbrengen. Tussen hoofd- en bijzaken, urgente en belangrijke zaken, projecten en processen, werk en privé, algemeen en persoonlijk belang. Scheiding schept orde en binnen die orde krijgen iedere individu en iedere afdeling ruimte om te ontwikkelen en te bloeien. Gebrek aan vermogen om te scheiden leidt tot chaos en in chaos gaat veel energie, schoonheid en productiviteit verloren. In Genesis 1 verdrijft God de 'tohu wahohu', de woestheid en donkerheid, of de chaos en duisternis, door te ordenen. 'En zie, het was goed.'

KROON OP DE SCHEPPING

De schepping in Genesis 1:1-2:3 loopt uit op de schepping van de mens. Dat is de climax, de grote finale van de symfonie van de schepping. Wat meteen opvalt is dat de man en de vrouw 'in één adem' worden geschapen:

*God schiep de mens als zijn evenbeeld,
als evenbeeld van God schiep Hij hem,
mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen.*

Ook hier is het vanaf het begin 'goed', zelfs 'zeer goed'. Er is geen spanning tussen man en vrouw, geen ongelijkwaardigheid, geen naaktheid.

Genesis 1-leiderschap

Partners van God

De mens, man en vrouw samen, ontvangen van God de zegen en de opdracht om vruchtbaar te zijn en over de aarde te heersen. De

mens wordt partner van God in het beheersen en cultiveren van de aarde. We kunnen hier zomaar overheen lezen, zo van: 'Wat mooi, dat God de mens ook nog wat te doen geeft', maar het feit dat God de mens een taak en verantwoordelijkheid geeft is bijzonder belangrijk. In het joods-christelijke denken vormt dit de basis voor de ethiek van verantwoordelijkheid. Abraham Joshua Heschel zegt:

In een geheiligde daad weerkaatsen wij Gods gezang, door lief te hebben zetten wij Gods onvoltooide lied in. Geen beeld mag van de Allerhoogste gevormd worden behalve één: ons eigen leven als een gelijkenis van zijn wil. De mens, gevormd naar zijn evenbeeld, werd gemaakt om de wegen van zijn genade te volgen. Hij heeft de mens gemachtigd om in zijn plaats te handelen.

Wij zijn geroepen om in Gods wegen van genade te volgen en, terwijl wij onderweg zijn, in Gods plaats te handelen. Daarmee stemmen wij in met Gods lied en brengen wij dat verder tot voltooiing. Aan de symfonie van scheppingskracht mogen wij door ons leiderschap nieuwe coupletten en melodieën toevoegen. Wij mensen zijn geschapen naar het beeld van God, en wij krijgen de onnoemlijke eer om deel te nemen aan zijn scheppingswerk. Vanuit liefde en in liefde mogen wij initiatieven ontplooien, ordenen, boetseren. In mijn werk als trainer en coach begeleid ik veel leiders en ondernemers. Als ik ondernemers vraag wat hun kwaliteiten zijn, is een van de antwoorden vaak: 'Dat ik uit niets iets kan maken.' Daarmee bedoelen ze dat het ze gelukt is een bedrijf of organisatie op te bouwen, of een nieuw product te ontwikkelen. Maar wat daarachter schuilgaat is een weerspiegeling van het scheppingswerk van God. Zoals God vanuit niets iets maakte, zo vindt dat wonder op talloze plekken op planeet aarde nog dagelijks plaats, omdat mensen de roep hebben gehoord en vanuit partnerschap met God in liefde zijn gaan scheppen.

Definitie van leiderschap vanuit Genesis 1

Op basis van het eerste scheppingsverhaal zou ik leiderschap als volgt definiëren:

Leiderschap is partnerschap met God. Dit is een grote verantwoordelijkheid. Wij zijn geroepen om de wereld te ordenen en zo toe te voegen aan Gods onvoltooide symfonie.

1.2 Genesis 2: Dynamisch krachtenveld

Genesis 1 vertelt hoe God de hemel en de aarde heeft geschapen. God, vanuit de hemel, scheidt hemel en aarde. Hij ordent en structureert en vanuit een gestaag ritme krijgt alles zijn vorm. Dit is echter niet het hele verhaal.

Als Genesis 1:1-2:3 het enige scheppingsverhaal zou zijn geweest, dan hadden we nu niet alleen dit hoofdstuk, maar waarschijnlijk ook dit hele boek kunnen afsluiten. Onze zoektocht naar de oorsprong van leiderschap zou zijn afgerond. Het uitgangspunt zou eenvoudig en rechttoe rechtaan zijn: God heeft de wereld ordentelijk geschapen en wij – mannen en vrouwen samen – zijn partners in zijn scheppingswerk. De wereld is als een symfonie, een aaneenschakeling van schitterende klanken, die ons onstuitbaar meevoert naar een gelukzalige climax. En, niet te vergeten: alles klopt. In zeven dagen zijn hemel en aarde geschapen. Zeven. Het is volmaakt. 'Zie, alles is zeer goed.' Scheppingskracht is scheidingskracht. Alles heeft een tegenpool, dus leiderschap bestaat voor twee derde uit het vermogen goed scheiding te kunnen aanbrengen.

De Bijbel stopt echter niet na Genesis 2:3. Dan begint het pas. Genesis 2 en 3 voegen twee even essentiële als dramatische elementen toe aan de orde en symmetrie van Genesis 1.

Een eindeloze zin

Het begint allemaal met een fascinerende zin. Een zin die maar niet van stoppen weet, maar ons in één adem langs het gros van de grote thema's uit Genesis 1 leidt:

In de tijd dat God, de HEER, aarde en hemel maakte, groeide er op de aarde nog geen enkele struik en was er geen enkele plant opgeschoten, want God, de HEER, had het nog niet laten regenen op de aarde, en er waren geen mensen om het land te bewerken; wel was er water dat uit de aarde opwelde en de aardbodem overal bevroede; toen maakte God, de HEER, de mens. Hij vormde hem uit stof, uit aarde, en blies hem levensadem in de neus. Zo werd de mens een levend wezen.

Van de tweede helft van vers vier meandert de zin via aarde en hemel, struiken en planten, water en land naar de mens, die – alleen! – door God geschapen wordt uit het stof van de aarde. Een aantal verschillen met het verhaal uit Genesis 1 vallen op. In Genesis 1 maakt God de *hemel* en de aarde. In Genesis 2 de *aarde* en de hemel. Plotse-ling krijgt de schepping van de aarde de nadruk. De naam van God wordt 'God, de Heer'; Hij heet nu ook JHWH, de God die er is. En Hij is ook daadwerkelijk meer een God van nabij. In Genesis 1 doet het scheppen van God betrokken, maar ook afstandelijk aan. Hij spreekt en het is er. In Genesis 2 komt God dichtbij: Hij boetseert de mens en blaast hem met een soort mond-op-mondbeademing leven in. Later in Genesis 2 zal God de vrouw vormen vanuit een rib van Adam. In Genesis 1 is God vooral schepper. In Genesis 2 is God vooral ambachtsman.

En wat natuurlijk opvalt, is dat waar de mens in Genesis 1 de kroon is op de schepping, en zijn schepping bewaard wordt tot het eind van het hoofdstuk, in Genesis 2 de mens vrijwel meteen ten tonele verschijnt. De mens is nu niet de kroon óp, maar het centrum ván de schepping.